

Joanna Świątoniowska *

Starzenie się społeczeństwa europejskiego w kontekście kryzysu światowego. Czy UE nadal ma szansę stać się najbardziej konkurencyjną gospodarką światową?

1. Wstęp

W Europie – w tym również w Polsce - mamy do czynienia z procesem starzenia się społeczeństw. Jeszcze sto lat temu ludność Europy stanowiła 15% światowej populacji, ale do roku 2050 udział ten zmniejszy się aż trzykrotnie. Pokolenie wyżu demograficznego (tzw. *baby boomers*¹) w najbliższych latach zacznie wchodzić w wiek emerytalny powiększając tym samym grupę osób w wieku poprodukcyjnym (określaną jako 65+).

Kryzys gospodarczy, z którym walczą obecnie nie tylko państwa europejskie ale również różne państwa świata, sprawia, że wyzwania wynikające z procesu starzenia się społeczeństw okazują się coraz bardziej naglące. Zmieniający się profil demograficzny Europy wydaje się być kluczowym problemem obok takich kwestii jak zmiany klimatyczne czy proces globalizacji.

Problem starzejącego się społeczeństwa europejskiego jest kwestią rozważaną głównie w kontekście przyszłych zagrożeń. Jednakże zjawisko to może oznaczać również nowe szanse. Należy zauważyć,

* Autorka jest asystentką w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych i Europeistyki.

¹ *Baby boomers* to określenie grupy społecznej ludzi urodzonych podczas powojennego wyżu demograficznego w latach 1946-1964.

że nie tylko państwa europejskie doświadczają negatywnych zmian demograficznych. Większość krajów rozwiniętych, a także rozwijających się przechodzi lub przechodzić będzie przez ten sam proces. To, w jaki sposób zjawisko starzejącego się społeczeństwa wpłynie na Europę, zależy od tego, jak przygotowuje się ona do tego wyzwania. Ważna jest świadomość problemu oraz przyjęcie aktywnej postawy wobec wspomnianych zagrożeń. Aby stawić czoła temu wyzwaniu, konieczne jest szybkie i aktywne podjęcie odpowiednich działań nie tylko minimalizujących negatywne skutki tych trendów demograficznych, ale wręcz je wykorzystujące dla pożądaných celów.

2. Zrozumieć starzenie się Europy....

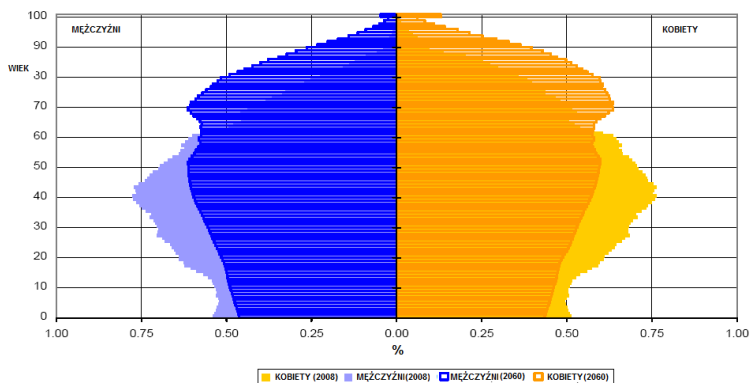
Komisja Europejska co dwa lata publikuje Europejski Raport Demograficzny wskazujący najnowsze fakty i trendy demograficzne w krajach członkowskich. Ostatni raport opublikowany 21 listopada 2008 roku skupia się głównie na problemie starzenia się społeczeństwa w Unii Europejskiej. Raport zwraca uwagę na ostatnie zmiany demograficzne zachodzące w Europie. Podkreślony został w nim fakt iż niskiemu poziomowi urodzeń towarzyszy niski poziom śmiertelności. Głównym efektem tej przemiany jest coraz wyższy udział osób starszych w strukturze społeczeństwa.

Zgodnie z projekcjami populacja UE-27² starzeje się i trend ten będzie utrzymany co najmniej do roku 2060. W związku z utrzymującym się napływem imigrantów, niskimi wskaźnikami urodzeń oraz rosnącą oczekiwaną długością życia przewiduje się, że ogólna liczba

² UE-15 określa kraje tworzące Unię Europejską przed akcesją nowych członków w 2004 roku; UE-27 określa UE po rozszerzeniu w 2008 r.

ludności w UE będzie w roku 2060 taka sama jak obecnie. Analizując piramidę wieku dla UE-27 jednoznacznie można stwierdzić, że w nadchodzących latach wysoka liczba starzejącego się społeczeństwa z pokolenia „baby boomers” powiększy grupę osób starszych w Europie, podczas gdy liczba osób w wieku produkcyjnym (15-65 lat) znacznie się skurczy.

Wykres1: Piramida wieku, EU27, 2008,2060

Źródło: EUROSTAT

Komisja Europejska w swoim raporcie sugeruje, że udział osób powyżej 65 roku życia w całkowitej liczbie populacji zwiększy się z 17,1% w roku 2008 (84,6 milionów) do 30% w roku 2060 (151 milionów). Również liczba osób w wieku powyżej 80 roku życia potroi się z 21,8 milionów w 2008 r do 61,4 miliony w 2060r.

W roku 2008 w UE liczącej 27 państw na każdą osobę w wieku powyżej 65 lat przypadały 4 osoby w wieku produkcyjnym (15-64 lat), podczas gdy wg Komisji w roku 2060 na każdą osobę w wieku powyżej 65 lat będą przypadały już tylko dwie osoby w wieku pro-

dukcyjnym. Do największego spadku tego wskaźnika dojdzie najprawdopodobniej w okresie 2015-2035, kiedy to na emeryturę będą przechodziły osoby z roczników charakteryzujących się wysoką liczbą narodzin³.

Powyższe tak negatywne trendy demograficzne są przede wszystkim wynikiem istotnych postępów w dziedzinie gospodarczej, społecznej i medycznej. Wynikają one z czterech współdziałających tendencji⁴:

- Średnia ilość dzieci przypadających na kobietę jest niska i wynosi 1,5 dziecka, znacznie poniżej wskaźnika odnowy pokoleń wynoszącego 2,1 koniecznego do stabilizacji liczby ludności przy braku imigracji. Do 2030 r. spodziewany jest wzrost ograniczony do 1,6.
- Spadek płodności w ubiegłych dziesięcioleciach nastąpił po powojennej eksplozji urodzeń, która spowodowała obecny wzrost liczby ludności w grupie wiekowej 45-65 lat. Wzrost udziału osób starszych spowodowany jest stopniowym osiągnięciem wieku emerytalnego przez pokolenie wyżu demograficznego.
- Przewiduje się iż oczekiwana długość życia powiększy się o co najmniej 5 lat do 2050 r. Ten prognozowany wzrost będzie miał największy wpływ na osoby w najbardziej podeszłym wie-

³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów; Sprostanie wyzwaniom związanym ze skutkami starzenia się społeczeństwa w UE (Sprawozdanie na temat starzenia się społeczeństwa, 2009) (COM(2009) 180).

⁴ Komunikat Komisji Demograficzna przyszłość Europy – przekształcić wyzwania w nowe możliwości, Bruksela 2006; (COM(2006)0571).

ku. Tym samym, Europejczycy w wieku 65 lat w 2050 r. mogą spodziewać się, że przeżyją od czterech do pięciu lat dłużej niż osoby, które mają obecnie 65 lat. Doprowadzi to do istotnego wzrostu liczby osób w wieku 80-90 lat.

- Europa już przyjmuje znaczny napływ imigrantów pochodzących z państw trzecich. Według prognoz Eurostat przewiduje, że do 2050 r. około 40 milionów osób wyemigruje do Unii Europejskiej. Ponieważ wiele z tych osób jest w wieku produkcyjnym, napływ imigrantów może przyczynić się do obniżenia średniego wieku ludności.

3. Starzenie się społeczeństwa a działania UE

Kryzys demograficzny w Europie wywołał reakcje rządów poszczególnych państw członkowskich przejawiające się w różnych inicjatywach i programach rządowych. Jednak, jak twierdzi Komisarz ds. zatrudnienia i spraw społecznych Vladimir Spidla, „*to Unia Europejska może odegrać istotną rolę w procesie zarządzania zmianami demograficznymi w Europie*”. Dlatego też główne instytucje i organy Unii Europejskiej podejmują debatę a także działania mające na celu odwrócenie niekorzystnych zjawisk demograficznych. Wyzwaniom związanym ze starzeniem się społeczeństwa Unia Europejska stawia czoła poprzez wykorzystanie ram politycznych, które zostały sformułowane w ciągu ostatnich kilku lat, a w szczególności w Strategii Lizbońskiej, która stanowi odpowiedź UE na zjawisko starzenia się społeczeństw państw członkowskich.

Strategia Lizbońska jest najważniejszym, długofalowym programem społeczno-gospodarczym Unii, przyjętym na posiedzeniu

Rady Europejskiej w marcu 2000 r. Zgodnie ze Strategią do roku 2010 gospodarka Unii Europejskiej miała stać się *najbardziej konkurencyjną i dynamiczną, bazującą na wiedzy gospodarką na świecie, zdolną do zrównoważonego rozwoju gospodarczego, z większą liczbą lepszych miejsc pracy oraz większą spójnością społeczną*. Cel ten miał być osiągnięty dzięki między innymi modernizacji europejskiego modelu socjalnego, inwestowaniu w ludzi oraz zwalczaniu wykluczenia społecznego między innymi poprzez:

- rozwijanie aktywnej polityki zatrudnienia przyczyniającej się do tworzenia większej ilości, lepszych miejsc pracy;
- modernizację systemu ochrony socjalnej, w tym systemów emerytalnych i ochrony zdrowia;
- wspieranie integracji społecznej⁵.

Inne ważne dokumenty w których instytucje UE podejmują temat problemu starzejącego się społeczeństwa to między innymi:

- Wnioski Prezydencji po spotkaniu w Sztokholmie (23-24 marca 2001), w ramach którego Rada Europejska rozważała kwestie związane z wyzwaniem demograficznym, jakim jest problem starzenia się ludności;
- Rezolucje PE na temat sytuacji demograficznej w Unii Europejskiej (m.in.: Dz.U. C 115 z 14.4.1997, str. 238; Dz.U. C 232 z 17.8.2001 r., str. 381; Dz.U.C 305E z 14.12.2006 r., str. 141);
- Komunikat Komisji „Reakcja Europy na proces starzenia się ludności świata – Promowanie postępu gospodarczego i społecznego w starzejącym się świecie” (COM(2002)0143);

- Zielona Księga Komisji Europejskiej „Wobec zmian demograficznych: nowa solidarność między pokoleniami” (COM(2005)0094);
- Komunikat Komisji „Demograficzna przyszłość Europy - przekształcić wyzwania w nowe możliwości” (COM(2006)0571);
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 21 lutego 2008 r. w sprawie demograficznej przyszłości Europy;
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów- sprostanie wyzwaniom związanym ze skutkami starzenia się społeczeństwa w UE (Sprawozdanie na temat starzenia się społeczeństwa, 2009) (COM(2009)0180).

Należy zauważyć, iż światowy kryzys gospodarczy a także negatywne trendy demograficzne w Europie postawiły pod znakiem zapytania ambitne plany Unii Europejskiej zawarte w Strategii Lizbońskiej. Czy w dobie tych wyzwań UE nadal ma szansę stać się **najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarką na świecie?**

Aby sprostać temu wyzwaniu Komisja Europejska w dniu 27 listopada 2008r. przyjęła Europejski Plan Naprawy Gospodarczej, który ma być odpowiedzią na kryzys. Jednym z celów strategicznych tego planu jest „pomoc Europie w przygotowaniu się do działania w sytuacji ponownego ożywienia gospodarczego, tak by gospodarka europejska była w stanie sprostać wymogom konkurencyjności oraz

⁵ Szerzej zob.: Wnioski Prezydencji po spotkaniu Rady Europejskiej w Lizbonie 23-24 marca 2000 r. oraz W. Kok Facing the challenge The Lisbon strategy for growth

przyszłym potrzebom przedstawionym w strategii lizbońskiej na rzecz wzrostu i zatrudnienia”. Proponowane przez Komisję działania to m.in. reformy służące ustabilizowaniu wydatków związanych ze starzeniem się społeczeństwa. Ponadto planowane inwestycje w system kształcenia zawodowego i kapitał ludzki mają przyczynić się w krótkim okresie do złagodzenia skutków kryzysu, a także do przygotowania się na wyzwania związane ze starzejącym się społeczeństwem⁶.

4. Starzejąca się Europa w kontekście globalnym

Gospodarka Unii Europejskiej, która ma stać się **najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarką na świecie** konkuruje z dynamicznie rozwijającymi się i zyskującymi coraz większe znaczenie na scenie globalnej pozaeuropejskimi gospodarkami, w szczególności gospodarkami państw azjatyckich czy gospodarką USA. Warto więc zanalizować prognozy dla tych gospodarek.

Statystyki demograficzne w kontekście globalnym kształtują się nie mniej pesymistycznie niż statystyki dotyczące Unii Europejskiej. Udział populacji Japonii, Chin i Stanów Zjednoczonych zmniejszył się w ciągu ostatnich 50 lat. W przypadku państw azjatyckich takich jak Japonia czy Chiny ten negatywny trend będzie nadal postępował. Największa zmiana in minus dotyczyć będzie Chin – przewiduje się tam spadek o 5 punktów procentowych w 2050 r. (w 2000 r udział w populacji światowej wyniósł 20,7% natomiast w roku 2050 przewidywany udział wynosić będzie jedynie 15,3% światowej populacji).

and employment; Report from the High Level Group chaired by Wim Kok; 2004.

Najmniej odczuwalny negatywny trend spadku udziału populacji danego kraju w populacji światowej dotyczyć będzie Stanów Zjednoczonych (spadek o jedynie 0,3 punkty procentowe). Dla porównania - zgodnie z raportem Komisji Europejskiej „The 2009 Ageing Report” - udział populacji UE-27 zmniejszył się o połowę w światowej populacji - z 14,7% w 1950 r do 7,9% w roku 2000 i zgodnie z projekcjami w roku 2050 zmniejszy się do 5%.

Tabela 1. Populacja wybranych gospodarek jako% światowej populacji

	1950	2000	2010	2050	Zmiana 1950-2000	Zmiana 2000-2050
Azja	55,6	60,5	60,3	57,3	4,9	-3,2
Chiny	21,9	20,7	19,6	15,3	-1,1	-5,4
Japonia	3,3	2,1	1,8	1,1	-1,2	-1,0
Europa	21,6	11,9	10,6	7,2	-9,7	-4,7
UE-27	14,7	7,9	7,2	5,2	-6,9	-2,7
USA	6,2	4,7	4,6	4,4	-1,6	-0,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie UN World Population Prospects: The 2006 Revision.

W kontekście omawianego problemu jakim jest starzenie się społeczeństwa warto również dokonać analizy danych udziału osób starszych (w wieku 65+) w stosunku do populacji osób w wieku produkcyjnym. Zgodnie z przewidywaniami Eurostatu (Euro-pop2008) współczynnik osób w wieku 65+ w stosunku do populacji

⁶ Szerzej zob. Komunikat Komisji do Rady Europejskiej - Europejski plan naprawy gospodarczej; Rada Unii Europejskiej; Bruksela; listopad 2008 (COM(2008)800)

w wieku produkcyjnym w UE-27 wyniesie 50,6% w roku 2050 (w porównaniu do statystyk United Nations – 51%). Negatywny trend w Europie, jakim jest zwiększanie się udziału osób starszych w stosunku do osób w wieku produkcyjnym, będzie porównywalny z przewidywanym trendem dla Chin. Wzrost wskaźnika dla Chin w latach 2000-2050 wyniesie blisko 30 punktów procentowych w porównaniu do UE-27 dla której zmiana wyniesie 27 punktów procentowych. Największy wzrost wskaźnika w latach 2000-2050 projektowany jest dla Japonii - wskaźnik ten przewidywany jest na poziomie 74% (zmiana blisko o 50 punktów procentowych). Najmniej negatywny trend dotyczyć będzie populacji Stanów Zjednoczonych. Zgodnie z przewidywaniami w ciągu najbliższych 50 lat zmiana wyniesie 15,5 punktu procentowego. Udział osób w wieku 65+ w populacji w wieku produkcyjnym wyniesie 34%, w porównaniu do 18% z roku 2000⁷.

Tabela 2. Współczynnik osób starszych (w wieku 65+) w stosunku do populacji osób w wieku produkcyjnym (15-64 lata)

	<i>1950</i>	<i>2000</i>	<i>2010</i>	<i>2050</i>	<i>Zmiana 1950-2000</i>	<i>Zmiana 2000-2050</i>
Azja	6,8	9,1	10,2	27,2	2,3	18,1
Chiny	7,2	10,0	11,6	38,8	2,8	28,8
Japonia	8,3	25,3	35,1	73,8	17,0	48,6
Europa	12,5	21,8	23,7	47,7	9,2	25,9

⁷ Szerzej zob.: World Population Prospects: The 2006 Revision; UN Department of Economic and Social Affairs, 2007.

UE-27	13,4	23,4	26,0	50,6	10,0	27,1
USA	12,8	18,6	19,0	34,1	5,9	15,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie UN World Population Prospects: The 2006 Revision.

Powyższe dane potwierdzają, że problem starzejącego się społeczeństwa z którym walczy obecnie Unia Europejska dotyczy nie tylko państw europejskich, ale również państw będących konkurencyjnymi w stosunku do UE⁸.

O konkurencyjności omawianych gospodarek decydować będzie między innymi to, czy i w jaki sposób zareagują one na negatywne trendy demograficzne. Tylko te gospodarki, które szybko i aktywne zareagują i podejmą odpowiednie działania - działania nie tylko minimalizujące negatywne skutki, ale wręcz je wykorzystujące - będą zasługiwały na miano najbardziej konkurencyjnych gospodarek światowych.

Unia Europejska jest jednak o krok za gospodarkami USA czy Japonii w zakresie opierania jej na wiedzy. Widoczny jest nadal dystans technologiczny w zakresie chociażby jakości kapitału ludzkiego czy zdolności w zakresie badań i wdrożeń.

5. Starzejąca się Europa w dobie kryzysu - implikacje

Obecny kryzys finansowo-ekonomiczny doprowadził do światowej recesji. Implikuje on również potencjał wzrostu gospodarki Unii Europejskiej szczególnie w kontekście negatywnych trendów

⁸ Szerzej zob.: The 2009 Ageing Report: economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060); rozdział 1.1.6. Population ageing in the EU in a global context; Komisja Europejska, 2009.

demograficznych. Należy pamiętać, iż niski wzrost populacji implikuje kurczenie się siły roboczej a zatem wpływa również na niski poziom PKB⁹. Podejmowane działania powinny zatem koncentrować się na minimalizacji skutków recesji i kryzysu tak, by zapewnić stały wzrost gospodarki europejskiej. Wpływie to na możliwości Europy w walce z konsekwencjami starzejącego się społeczeństwa. Kryzys przede wszystkim wzmacnia negatywny wpływ starzenia się społeczeństwa na systemy emerytalne Europy. Wymagać to więc będzie podjęcia działań wspierających zarządzanie oszczędnościami przeznaczonymi do finansowania wieku emerytalnego. W obecnej fazie znacznego osłabienia aktywności gospodarczej i wysoce niepewnych perspektyw zdolność Europy do szybkiego przezwyciężenia recesji i stawiania czoła wyzwaniom związanym ze starzeniem się społeczeństwa zależy w głównej mierze od wzajemnego powiązania między działaniami podejmowanymi na rzecz ożywienia gospodarki a reformami strukturalnymi o długofalowym charakterze¹⁰.

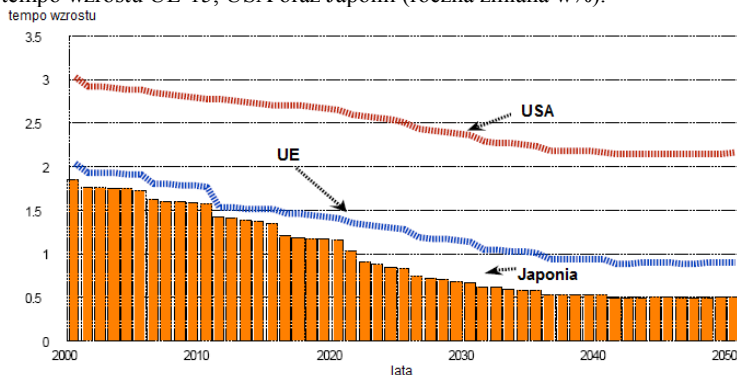
Wraz ze starzeniem się ludności Europy stopa wzrostu gospodarczego będzie spadać (głównie z powodu zmniejszenia się liczby ludności w wieku produkcyjnym). Zgodnie z projekcjami Komisji Europejskiej¹¹ zjawisko starzenia się społeczeństwa zredukuje potencjalne tempo wzrostu gospodarki UE z poziomu 2-2,25% (2003r.) do około 1,25 (2040 r.). Rada do spraw gospodarczych i finanso-

⁹ M. S. Feldstein, *The effects of the ageing European population on economic growth and budgets: implications for immigration and other policies*, National Bureau of Economic Research; Working Paper 12736, Cambridge 2006.

¹⁰ Sprostanie wyzwaniom związanym ze skutkami starzenia się społeczeństwa w UE; Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów; Bruksela, 29.4.2009

wych opracowała model bazujący na przewidywanych zmianach związanych ze zjawiskiem starzenia się społeczeństwa, zgodnie z którym, w okresie 2000-2050 zredukowany zostanie poziom PKB per capita zarówno w UE, USA oraz Japonii. Oczekuje się, iż w konsekwencji procesu starzenia się społeczeństwa roczny wskaźnik wzrostu PKB per capita w przypadku UE oraz Japonii spadnie do 0,4 punktu procentowego oraz około 0,25 punktu procentowego w przypadku USA¹². Zjawisko to przedstawia wykres 2. Wprawdzie wykorzystane dane dotyczą jedynie UE-15, jednakże trend ten w pewnym sensie można odnieść również do UE-27.

Wykres 2: Wpływ zjawiska starzenia się społeczeństwa na potencjalne tempo wzrostu UE-15, USA oraz Japonii (roczna zmiana w%).

Źródło: *The impact of ageing populations on public finances: overview of analysis carried out at EU level and proposals for a future work programme*; Komisja Europejska; 2003 za: K. McMorrow, W. Roeger; *The economic and financial market consequences of global ageing*; wyd. Springer.

¹¹ The impact of ageing populations on public finances: overview of analysis carried out at EU level and proposals for a future work programme, Komisja Europejska, 2003.

¹² K. McMorrow, W. Roeger, *The economic and financial market consequences of global ageing*, Wyd. Springer, 2004.

Negatywne skutki procesu starzenia się społeczeństwa, w tym spadek stopy wzrostu gospodarczego, Europa będzie mogła zniwelować poprzez zwiększenie zatrudniania. Oczekuje się, że ogólny wskaźnik zatrudnienia w UE wzrośnie z 65,5% (2007r.) do około 70% w roku 2060. Przewiduje się, że wskaźnik zatrudnienia starszych pracowników wzrośnie w wyniku reform mających na celu przedłużenie okresu aktywności zawodowej w szeregu państw członkowskich. Do roku 2060 łączna liczba osób zatrudnionych w UE ma się jednak zmniejszyć o około 19 mln. Zwiększenie współczynników aktywności zawodowej w większości państw członkowskich oraz wzrost imigracji netto w niektórych z nich pozwoli jedynie złagodzić spadek liczby zatrudnionych wynikający ze zmniejszającej się liczby osób w wieku produkcyjnym w okresie 2020-2060. Zmniejszająca się liczba ludności w wieku produkcyjnym będzie działała niczym hamulec wzrostu i dochodu na mieszkańca. W obliczu mniejszej podaży siły roboczej wzrost gospodarczy będzie musiał być w przyszłości osiągnięty przez wzrost wydajności¹³.

Należy zaznaczyć, iż obok skutków gospodarczych obecnych trendów demograficznych wystąpi również szereg skutków finansowych. Starzenie się ludności doprowadzi do nacisków na wzrost wydatków publicznych głównie w zakresie emerytur, ochrony zdrowia i usług świadczonych osobom starszym. Negatywne trendy demograficzne doprowadzą do znacznego wzrostu publicznych wydatków na emerytury. Ponadto wzrosną również publiczne wydatki na

¹³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów; Sprostanie wyzwaniom związanym ze skutkami starzenia się społeczeństwa w UE (Sprawozdanie na temat starzenia się społeczeństwa, 2009) (KOM(2009) 180).

opiekę zdrowotną w UE. Zgodnie z projekcjami Komisji Europejskiej wydatki te wzrosną do roku 2060 o 1,5 punktu procentowego PKB. Należy jednak pamiętać, iż wydatki na opiekę zdrowotną są również ściśle związane ze wzrostem dochodów i postępem technicznym. Negatywne trendy demograficzne wymuszają również zwiększenie wydatków publicznych na opiekę długookresową w państwach członkowskich. Zgodnie z przewidywaniami Komisji, ze względu na fakt, że grupa osób w podeszłym wieku (80lat+) będzie w przyszłości najszybciej zwiększającą się częścią populacji, wydatki te do roku 2060 mogą wzrosnąć o 1,25% PKB.

W sposób pośredni proces starzenia się społeczeństwa europejskiego wpłynie na wysokość wydatków publicznych na edukację. Pomimo zmniejszającej się liczby dzieci w Europie wydatki te będą musiały wzrosnąć. Aby zapewnić przyszły wzrost wydajności w Unii Europejskiej niezbędne będą inwestycje właśnie w kapitał ludzki.

W 2001 r. na posiedzeniu w Sztokholmie Rada Europejska podkreśliła potrzebę podjęcia działań służących minimalizacji negatywnych skutków starzenia się społeczeństwa¹⁴. Przyjęto iż głównymi działaniami powinno być m.in.:

- wspieranie odnowy demograficznej w Europie przez stworzenie lepszych warunków dla rodzin; głównie poprzez zmiany w kierunku społeczeństwa przyjaznego dzieciom oraz stworzenie warunków umożliwiających łatwiejsze godzenie życia zawodowego i rodzinnego;

¹⁴ Szerzej zob.: Wnioski Prezydencji po spotkaniu Rady Europejskiej w Sztokholmie 23-24 marca 2001 r.

- wspieranie zatrudnienia w Europie poprzez tworzenie nowych i lepszych miejsc pracy oraz poprzez wydłużenie okresu aktywności zawodowej w tym m.in. zwiększenie wskaźników zatrudnienia starszych pracowników oraz zachęcenie ich do przedłużenia okresu aktywności zawodowej;
- stworzenie bardziej wydajnej i konkurencyjnej Europy, z czym wiąże się szybkie wprowadzanie nowych technologii oraz działań służących ulepszeniu europejskich systemów innowacji i prac badawczo-rozwojowych;
- opracowanie produktów i usług zaspokajających potrzeby osób starszych wymuszone przez zmieniającą się sytuację demograficzną Europy;
- zapewnienie stabilności finansów publicznych, a tym samym zagwarantowanie odpowiedniej ochrony socjalnej poprzez przeprowadzenie reformy systemów socjalnych, głównie systemu emerytalnego czy opieki zdrowotnej

Podjęcie działań niwelujących negatywne skutki obecnych trendów demograficznych będzie mieć kluczowe znaczenie dla budowania najbardziej konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy.

6. 2010...co dalej?

Dzisiaj, kiedy różnica rozwoju pomiędzy Ameryką Północną a Azją się powiększyła, a Europa musi zmagać się z połączonymi wyzwaniami, jakimi są niski przyrost naturalny i starzenie się społeczeństwa, strategia lizbońska staje się jeszcze bardziej pilną potrze-

*bą. Czas ucieka i nie należy popadać w samozadowolenie. Żeby nadrobić stracony czas, potrzebujemy metod lepszego wdrażania*¹⁵.

Wiemy już na pewno, że Unia Europejska nie wywiązała się z deklaracji przyjętych na szczycie w Lizbonie, zgodnie z którymi miała stać się w roku 2010 najbardziej konkurencyjną na świecie gospodarką opartą na wiedzy. Uczynienie z Europy najbardziej konkurencyjnej gospodarki jest jednak nadal wielkim wyzwaniem dla Europejczyków, dlatego też rozpoczęła się już dyskusja nad dalszymi działaniami. Prezydencja hiszpańska, która rozpoczęła się z początkiem 2010 roku za główny swój cel postawiła kontynuację Strategii lizbońskiej, w tym wprowadzenie nowych elementów m.in. wzrost konkurencyjności ze szczególnym naciskiem na edukację i badania i rozwój.

Fakt, że założenia przyjęte w Strategii Lizbońskiej nie zostały zrealizowane potwierdza to, że nie stanowi ona wyczerpującej odpowiedzi na istniejące wyzwania. Stąd decydenci stoją w obliczu podjęcia decyzji, czy należy kontynuować Strategię z modyfikacjami w których punkt ciężkości przeniesiony zostanie na kwestie uznane za najważniejsze w drugiej dekadzie XXI wieku¹⁶.

Unia Europejska w kolejnych latach powinna przede wszystkim skoncentrować się na wypracowaniu odpowiedzi na konkurencję ze

¹⁵ Facing The Challenge. The Lisbon strategy for growth and employment; raport Grupy Wysokiego Szczebla pod przewodnictwem Wima Koka, listopad 2004.

Grupa Wysokiego Szczebla pod przewodnictwem Wima Koka utworzona została na podstawie wniosku Rady Europejskiej w ramach szczytu w Brukseli w marcu 2004 r. Raport grupy określał działania, które stanowiły spójną strategię dla gospodarki europejskiej dla osiągnięcia celów i założeń Strategii Lizbońskiej. W jej skład wszedł m.in. Dariusz Rosati jako członek Parlamentu Europejskiego.

¹⁶ B. Słomińska, *Debata nad Strategią lizbońską po 2010 roku*; Biuletyn Analiz Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Nr 21, grudzień 2008.

strony dynamicznie wyłaniających się i stopniowo zyskujących coraz większe znaczenie na scenie globalnej pozaeuropejskich gospodarek, w szczególności gospodarek państw azjatyckich. Problem starzejącego się społeczeństwa dotyczy również tych państw dlatego też o konkurencyjności na scenie globalnej decydować będzie między innymi to, w jaki sposób państwa zareagują na istniejące negatywne trendy demograficzne współczesnego świata.

Jednak aby móc w przyszłości myśleć o spełnieniu obietnicy jaką jest stanie się najbardziej konkurencyjną gospodarką świata Europa w pierwszej kolejności musi poradzić sobie z trawiącymi ją problemami. Decydenci europejscy muszą wypracować spójną odpowiedź na wyzwania jakimi jest kryzys gospodarczy oraz starzejące się społeczeństwo tak, aby móc wykorzystać szansę na wzmocnienie pozycji Unii na globalnej scenie oraz ograniczyć negatywne skutki uboczne.

Komisja Europejska w listopadzie 2009r. opublikowała dokument otwierający konsultacje na temat przyszłości europejskiej gospodarki w ramach nowej strategii zwanej „UE 2020”¹⁷. Zgodnie z tym dokumentem „przezwycięzenie kryzysu powinno stanowić punkt wyjścia do nowej, zrównoważonej, społecznej gospodarki rynkowej, gospodarki inteligentniejszej i bardziej przyjaznej środowisku, w której dobrobyt będzie rezultatem innowacji i lepszego wykorzystania zasobów, a wiedza będzie najważniejszym wkładem w jej rozwój”. Nowa strategia wskazuje, w jaki sposób UE 2020

¹⁷ 24 listopada 2009 r. Komisja opublikowała dokument otwierający konsultacje na temat strategii UE 2020. Konsultacje trwały do 15.01.2010 r. Komisja zamierza przedstawić oficjalny projekt strategii „UE 2020” na początku roku 2010, tak aby

koncentrować się będzie na umocnieniu trendów prowadzących do wyjścia z kryzysu, w tym również kryzysu demograficznego.

Komisja zwraca uwagę, iż w dobie kryzysu światowego, który spotęgował skutki negatywnych trendów demograficznych wzrosła potrzeba zwiększenia mobilności i dynamizmu w Europie w celu wyzwolenia potencjału innowacji i kreatywności. Niezbędne będą również nowoczesne systemy zabezpieczenia społecznego i systemy emerytalne¹⁸.

Komisja w komunikacie przewodniczącego Barroso w następujący sposób podsumowała dalsze kroki w budowaniu konkurencyjnej Europy: „pobudzenie wzrostu gospodarczego jest niezbędne dla dobrobytu, może przywrócić pełne zatrudnienie, jest również fundamentem sprawiedliwości społecznej i szans dla wszystkich. Jest ono również niezbędne dla pozycji Europy na świecie i jej zdolności do mobilizowania zasobów, dzięki którym można będzie sprostać wielu różnym globalnym wyzwaniom”¹⁹.

szeffowie państw i rządów UE mogli zatwierdzić go na swoim spotkaniu zaplanowanym na wiosnę 2010 r. Szerzej zob. <http://ec.europa.eu/eu2020>

¹⁸ Szerzej zob.: Konsultacje dotyczące przyszłej Strategii „UE 2020”; Dokument roboczy Komisji; Bruksela; listopad 2009 (COM(2009)647)

¹⁹ Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia; Komunikat przewodniczącego Barroso; Bruksela 2005.

*Starzenie się społeczeństwa europejskiego w kontekście kryzysu światowego.
Czy UE nadal ma szansę stać się
najbardziej konkurencyjną gospodarką światową?*

Streszczenie

W Europie mamy do czynienia z procesem starzenia się społeczeństwa. Z problemem tym walczą również państwa będące konkurencyjnymi w stosunku do UE. Światowy kryzys gospodarczy oraz negatywne trendy demograficzne w Europie postawiły pod znakiem zapytania ambitne plany Unii Europejskiej zawarte w Strategii Lizbońskiej, zgodnie z którymi UE miała stać się najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarką na świecie. Autorka prezentuje aktualne trendy demograficzne w UE, także w kontekście trendów występujących w konkurencyjnych gospodarkach takich jak USA, Chiny czy Japonia oraz wskazuje ich implikacje. Artykuł podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie czy w dobie wyzwań jakimi jest starzenie się społeczeństw oraz kryzys światowy Unia Europejska nadal ma szansę stać się najbardziej dynamiczną i konkurencyjną gospodarką na świecie.

*Population ageing in Europe in context of economic recession.
Has the European Union a chance to become
the most competitive economy in the world?*

Abstract

Europe faces with a challenge - the ageing of population. The same problem face many other competitive countries. World economic recession as well as negative demographic trends in Europe put in question ambitious plans of European Union enclosed in Lisbon Strategy according to which EU will become the most dynamic and competitive economy in the world. Author presents current demographic trends in the European Union as well as trends for competitive economies such as United States, Chinese or Japan and discusses implications. The article tries to answer the question if taking into account challenges such as population ageing and world recession, European Union still has the chance to become the most dynamic and competitive economy in the world.